

*Супрун М.О.,
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора Інституту державної служби
та місцевого самоврядування НАДУ*

Психолого-педагогічний компонент підготовки фахівця в галузі державного управління (постановка питання)

У статті розкрито теоретичні й практичні засади психолого-педагогічної підготовки майбутнього фахівця у сфері державного управління. Розкрито значущість психологічної та педагогічної підготовки слухачів відділень магістратури вищих навчальних закладів зазначеного типу. Сформульовано дидактичні принципи, методи, форми та засоби опанування слухачами психолого-педагогічними знаннями. Зосереджено увагу на формуванні наукової культури слухачів. Педагогічну взаємодію між педагогом і слухачем подано в контексті бачення змісту різних сфер процесу його професійної діяльності. Особлива увага акцентується на інтегративній сутності професійної сфери діяльності спеціаліста управлінської галузі.

Визначено основні орієнтири подальших наукових досліджень процесу психолого-педагогічної підготовки управлінського персоналу.

Ключові слова: виховання, навчання, освіта, самовиховання, майбутній фахівець у сфері державного управління.

Suprun M.O. Psychological and pedagogic component in the preparation of a specialist in the field of public administration (statement of question)

In the article the theoretical and practical principles of psycho-pedagogic training of a future specialist in the field of public administration were studied.

The significance of psychological and pedagogic training of master students of higher educational institutions of this type was determined. Didactic principles, methods, forms and means of acquiring psychological and pedagogical knowledge by students were formulated. The attention was paid to the formation of students' scientific culture. Pedagogic interaction between a teacher and student was presented in the context of the vision of the content of the various areas of the process of his professional activity. The special attention was paid to the integrative nature of the sphere of professional activity of a management specialist.

The basic guidelines for further research of the process of psychological and pedagogical training of management personnel were determined.

Key words: education, training, self-education, a future specialist in the field of public administration.

Супрун Н.А. Психолого-педагогический компонент подготовки специалиста в сфере государственного управления (постановка вопроса)

В статье раскрыты теоретические и практические основы психолого-педагогической подготовки будущего специалиста в сфере государственного управления.

Определена значимость психологической и педагогической подготовки слушателей отделений магистратуры высших учебных заведений указанного типа. Сформулированы дидактические принципы, методы, формы и средства овладения слушателями психолого-педагогическими знаниями. Обращено внимание на формирование научной культуры слушателей. Педагогическое взаимодействие между педагогом и слушателем представлено в контексте видения содержания разных сфер процесса его профессиональной деятельности. Особое внимание акцентируется на интегративной сущности профессиональной сферы деятельности специалиста управленческой отрасли. Определены основные ориентиры дальнейших научных исследований процесса психолого-педагогической подготовки персонала в сфере государственного управления.

Ключевые слова: воспитание, обучение, образование, самовоспитание, будущий специалист в сфере государственного управления.

Постановка проблеми. Стосовно більшості професій різних типів: “Людина – природа”, “Людина – техніка”, “Людина – художній образ”, “Людина – знакова система” можна цілком слушно вживати поняття “робота”, “служба” чи “діяльність” (агроном, інженер, військовий, художник, програміст тощо), відносно ж професій

типу “Людина – Людина” (вихователь, вчитель, лікар та ін.) доречно буде використовувати поняття “місія”. Діяльність фахівця у сфері державного управління теж цілком підпадає під всеохопне поняття “місія”. Відповідно до місії державного службовця є всі підстави стверджувати, що це і професійна діяльність, що ґрунтується на енциклопедичних знаннях із різних сфер управлінської науки, і, насамперед, особливе покликання проводити державницьку лінію на всіх рівнях керівництва державою.

Визначальне місце у становленні майбутнього державного службовця мають займати психологія та педагогіка як науки і навчальні дисципліни про пізнання і виховання Людини. Вивчення історії питання підготовки управлінських кадрів показало, що опанування основами психолого-педагогічної науки завжди було в полі зору науково-педагогічних колективів профільних вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Сучасний стан розвитку вищої освіти характеризується підвищеним інтересом до впровадження новітніх дидактичних технологій у навчальний процес. Згідно із Законом України “Про вищу освіту” новий підхід до професійної підготовки майбутніх кадрів спрямований на усунення невідповідності знань слухачів та студентів запитам особистості, суспільним потребам і світовим стандартам [1]. Основним критерієм роботи вищого навчального закладу є рівень підготовленості випускників, раціональне поєднання їхніх теоретичних знань з умінням застосовувати їх на практиці, що означає потребу вести пошук ефективних форм і методів навчання, вдосконалення програм, навчальних планів, розроблення нових навчальних методик [7].

Активна пізнавальна позиція слухача в процесі оволодіння знаннями – необхідна умова, що разом з адекватними методами, прийомами, формами навчання забезпечує належний рівень їх засвоєння. Гуманізація освітньої діяльності актуалізує інтерес до внутрішнього світу особистості і спрямовує увагу на її самопізнання та самовиховання. Знання законів і закономірностей психічної діяльності людини підносить її на найвищий рівень усвідомлення нерозривної єдності природи, суспільства й особистості.

Саме керуючись зазначеним методологічним підходом, колектив кафедри управління освітою Національної академії державного управління при Президентові України (далі – Національна академія) на чолі із професором Н.Г.Протасовою протягом багатьох років успішно вивчає і реалізовує на практиці питання педагогічного наповнення процесу підготовки кадрів у сфері державного управління. Наукові здобутки академіка НАПН України В.І.Лугового, професорів Н.Г.Протасової й Л.А.Гаєвської та інших науковців визнані далеко за межами країни [2–6; 10 та ін.].

Прикладом результативної співпраці колективу кафедри із Академією наукового підвищення кваліфікації при Педагогічному інституті м. Гейдельберга стала підготовка спільного посібника з підвищення кваліфікації у сфері дидактики вищої школи [9]. Як слушно зазначила в передмові до зазначеного видання професор М.М.Білінська, “мета навчального посібника – ознайомити науково-педагогічних працівників із новими принципами та методиками навчання дорослих та надати практичні рекомендації щодо їх застосування в процесі навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування” [9, с. 14].

До безперечних позитивних ознак здобутків учених-педагогів Національної академії варто віднести те, що їхні наукові дослідження спираються на кращі зразки вітчизняної та світової психолого-педагогічної думки. Кафедра управління освітою завжди чітко орієнтується на передові дослідження вчених НАПН України та педагогічних ВНЗ в питаннях розробки теоретико-методологічних засад

професійного навчання дорослого населення та сучасних технологій освіти дорослих [11; 13 та ін.]. Саме тому тісна співпраця із науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих та із колегами із Інституту вищої освіти НАПН України розвивається вже багато років.

Мета статті полягає у розкритті сутності соціальної необхідності психолого-педагогічної підготовки спеціалістів у галузі державного управління.

У процесі дослідження протягом тривалого часу питання методики викладання психологічних та педагогічних навчальних дисциплін у вищій школі встановлено, що запорукою успіху слухача в оволодінні людинознавчими галузями знань є особистість його педагога. Виходячи з цього сучасний викладач психології та педагогіки вищого навчального закладу покликаний вирішувати такі завдання, як формування у студентів і слухачів наукового світогляду і високих моральних якостей особистості, розвиток професійної спрямованості та інтересу до майбутньої спеціальності, вироблення вміння застосовувати теоретичні психолого-педагогічні знання в практичній діяльності.

Для цього викладач повинен досконало володіти своїм предметом, тобто мати ґрунтовні професійні знання. На базі професійних знань формується його педагогічна свідомість – принципи і правила, які є базовими щодо дій і вчинків. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на підставі власного досвіду, але їх осмислити, усвідомити можна лише за допомогою наукових знань, що потребують систематичного поповнення.

Резервом удосконалення професійної підготовки викладача вищої школи є зближення цінностей традиційної академічної і практичної спрямованості змісту професійної освіти з метою досягнення єдності теоретичної і практичної готовності вирішувати професійні завдання [7].

Навчальні психолого-педагогічні дисципліни є невід'ємною складовою підготовки майбутніх державних службовців і входять до навчального плану підготовки Національної академії. Вивчення слухачем людинознавчих наук обґрунтоване особливістю його професійної діяльності, що передбачає постійне “занурення” у складний світ міжособистісних стосунків. Особливого значення це набуває в наш час, коли загострюються різноманітні соціальні процеси як на мікро-, так і на макрорівні. У цьому зв'язку видається цілком логічним розширення діапазону вивчення психолого-педагогічних знань соціально-практичної спрямованості. До них, на наш погляд, необхідно віднести опанування основ соціальної психології та педагогіки й психології управління.

Пізнання сутності цих знань дасть змогу слухачеві відповідально підійти до оцінки змістової природи соціальних явищ, зрозуміти природу загалом людського і, зокрема, професійного вчинку людини, осмислити власну суспільну відповідальність за прийняті рішення.

Вивчення зазначених наук потребує дотримання класичних дидактичних принципів [2]. До них у теорії навчання у вищій школі відносять принципи:

- **науковості**, який потребує відповідності навчального матеріалу сучасним досягненням наукової і практичної психології й педагогіки, не суперечить науковим фактам, теоріям, закономірностям. Дотримання принципу науковості при вивченні навчального матеріалу означає, що інформація, яка подається слухачам, повинна бути доказовою;

- **системності**, що передбачає певну послідовність і логіку, яка дає системне уявлення про навчальний предмет. При цьому слід розкрити взаємозв'язок різних

психологічних і педагогічних теорій, понять, закономірностей, структурувати й систематизувати теми навчальної програми;

- **єдності раціонального й емоційного.** Відповідно до цього принципу ефективним вивчення навчальної дисципліни буде тоді, коли слухачі усвідомлять необхідність вивчення цього предмета, його особистісну і професійну значущість, виявлять усвідомлений інтерес до нього, адже емоційний інтерес до психологічних фактів – найбільш суттєвий стимул для вивчення певної галузі знань;

- **єдності предметно- й особистісно-орієнтованого вивчення психолого-педагогічної науки.** Зазначена сфера знань як навчальна дисципліна має певну специфіку порівняно з іншими дисциплінами. З одного боку, це науки, що мають свій об'єктивний зміст як і інші гуманітарні науки. Тому повинні вивчатись об'єктивно. З другого боку, предмет цих наук є особистісно-значущим для кожного слухача. Тому в них виникає потреба співвіднести знання, які вони отримують, із собою, застосувати їх з метою самопізнання. Дотримання принципу єдності означає збереження певного балансу предметно- й особистісно-орієнтованого змісту на заняттях психології та педагогіки;

- **єдності емпіричного і теоретичного знання.** Цей принцип є конкретизацією дидактичного принципу єдності конкретного й абстрактного. Відповідно до нього у викладанні психології й педагогіки повинні оптимально поєднуватись опис теоретичних ідей, їх логічне обґрунтування і конкретні емпіричні факти, на яких вони базуються, конкретні приклади;

- **доступності,** який полягає в необхідності співвіднесення змісту і методів навчання із типом слухачів, їх освітніми намірами, віковими особливостями, рівнем розвитку. Відповідно до цього необхідно переходити від простого до більш складного, від відомого до невідомого;

- **наочності,** що полягає у використанні органів чуття й образів у процесі навчання. При викладанні можуть використовуватись такі види наочності, як словесна, художня, образотворча, практична;

- **активності** – ефективне засвоєння знань у результаті самостійної активності у навчанні. Реалізація цього принципу досягається за рахунок формування потреби у психолого-педагогічних знаннях, діалогічної форми навчання, проблемного навчання, широкого використання практичних методів навчання (експериментів, тренінгів, тестів);

- **зв'язку вивчення психології та педагогіки із життям і практикою.** Суть цього принципу полягає в поясненні та ілюстрації психологічних понять і закономірностей на прикладах реального життя.

Вивчення психології й педагогіки повинно мати **розвивальний характер.** Результатом вивчення наукових теорій, понять, закономірностей є не саме їх знання, а розуміння внутрішнього світу інших людей і самого себе, вдосконалення своєї пізнавальної діяльності, розуміння себе як особистості.

Поряд із дидактичними принципами центральне місце при вивченні психології та педагогіки займають методи, форми й засоби навчання, їх специфіка й особливості.

Метод навчання – це система послідовних взаємопов'язаних дій викладача і студента, що забезпечує засвоєння змісту освіти. Методи навчання у вищій школі спрямовані не лише на передавання і сприймання знань, а й на проникнення у сутність процесу розвитку науки, розкриття її методологічних основ. Вони характеризуються такими ознаками, як: мета навчання, способи засвоєння змісту навчання й характер взаємодії суб'єктів навчання (викладача і слухача).

Методи навчання – багатогранне педагогічне явище, що зумовлює їх різноманітні класифікації, зокрема, класифікації Ю.К.Бабанського, І.А.Добрянського, Г.В.Д'яконова, В.Н.Карандашева, В.Я.Ляудіс, Л.Д.Столяренко та інших вчених. Правильний вибір методів навчання відповідно до його мети та змісту, вікових особливостей сприяє розвиткові пізнавальних здібностей слухачів та оволодінню ними уміннями й навичками у використанні набутих знань на практиці, готує їх до самостійного життя, формує світогляд.

Залежно від рівня пізнавальної діяльності студентів методи навчання поділяються на дві групи: 1) репродуктивні; 2) пошукові.

Репродуктивні методи характеризуються тим, що за їх допомогою слухачі засвоюють знання в готовому вигляді, виконують інтелектуальні та практичні дії за зразком, запропонованим викладачем.

Пошукові методи передбачають послідовне і цілеспрямоване залучення слухачів до вирішення пізнавальних завдань різної складності, у процесі яких вони активно засвоюють нові знання та вміння.

В основу методів навчання психології покладено **прийоми навчання** – окремі операції чи практичні дії викладача або слухача, що розвивають або доповнюють спосіб засвоєння матеріалу. Наприклад, під час усного викладу знань використовуються прийоми активізації розумової діяльності: порівняння, зіставлення; існують прийоми стимулювання, контролю і самоконтролю; метод бесіди містить такі прийоми: виклад інформації, активізація уваги та мислення, прийоми запам'ятовування, ілюстрація тощо.

Засоби навчання – це все, що сприяє поліпшенню якості навчання. До них відносять:

- **друковані методичні засоби:** підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали – картки завдання, навчальні інструкції, навчальні алгоритми тощо;

- **наочне приладдя:** натуральне – обладнання, прилади, інструменти, матеріали, зразки тощо; образне (зображувальне) – фотографії, репродукції картин художників, плакати; знаково-символічне – знакові моделі, графіки, схеми, таблиці тощо;

- **технічні засоби навчання:** інформаційні – відеоапаратура (телевізор, кінокамера, комп'ютери, кінопроектори тощо), аудіоапаратура (магнітофони), проекційна апаратура (епіпроектор, кодоскоп, мультимедійний проектор, інтерактивна дошка); контролюючі – тренажери для підготовки до заліків та іспитів, прилади для діагностики пізнавальних процесів і властивостей особистості (комп'ютерні діагностичні методики).

Під **формою навчання** у педагогіці розуміють ту чи іншу організацію навчального процесу, діяльності викладача і слухача. Виділяються такі форми навчання: **фронтальна** (лекції, кінолекції тощо), **групова** (семінарські та практичні заняття, навчальні ігри, тренінги), **індивідуальна** (курсіві, контрольні, дипломні роботи, індивідуальні завдання).

Основними формами роботи в процесі вивчення дисципліни є лекції, семінарські та практичні заняття, самостійна робота.

На **лекційних заняттях** слухачі отримують систематизовану інформацію з дисципліни, визначеної програмою.

Метою **семінарських занять** є поглиблене вивчення слухачами теоретичного матеріалу, формування навички самостійного опрацювання наукових текстів та узагальнення матеріалу, розвиток критичного мислення, набуття вміння оперувати основними поняттями.

Практичні заняття призначені для закріплення та деталізації теоретичних знань, отриманих на лекціях та семінарах, на практиці; оволодіння навичками професійної діяльності; набуття умінь організації та проведення емпіричного психологічного дослідження; отримання оперативного зворотного зв'язку та перевірки знань слухачів.

Метою *самостійної роботи* слухачів у навчальному процесі є опрацювання та закріплення знань, підготовка до семінарських та практичних занять на основі аналізу літературних джерел, розвиток умінь самопізнання та саморозвитку.

Перевірка якості засвоєння навчального матеріалу забезпечується такими основними *формами контролю*, як поточний та підсумковий контроль (екзамен чи залік).

Методи, форми і засоби навчання вибираються відповідно до специфіки навчальної дисципліни й окремої теми. Викладач повинен знати основні положення теорії прикладної діяльності, щоб правильно будувати структуру викладання курсу та враховувати закономірності засвоєння знань; уміти орієнтуватись у сучасних наукових концепціях, грамотно визначати та вирішувати дослідницькі і практичні завдання; брати участь у практичній прикладній діяльності тощо.

Однак найвагомішими професійними здобутками викладача є ті, що базуються на його комунікативних здібностях, уміннях взаємодіяти зі студентами в процесі педагогічного спілкування.

На думку багатьох психологів і педагогів, таких як В.Ц.Абрамян, І.Д.Бех, О.П.Биконя, Н.П.Волкова, Н.М.Давидюк, І.А.Зязюн, В.А.Лівенцова, А.О.Ліготський, С.Д.Максименко, Л.І.Мороз та ін., першочергове значення для успішного спілкування мають три фактори: *надійність того, хто говорить, зрозумілість повідомлень, урахування зворотних зв'язків стосовно того, наскільки правильно його зрозуміли*. Водночас велике значення мають і такі якості особистості, як *конгруентність* (уміння бути собою), *емпатія* (розуміння внутрішнього світу іншої людини), *безкорислива доброзичливість і теплота* – безумовне поняття внутрішніх переживань співрозмовника [7].

Вбачаючи в особистості фахівця у сфері управління носія високої людинознавчої науки, пропонуємо в межах вивчення психолого-педагогічних дисциплін розкрити теоретичні і методичні засади організації та проведення дослідницької роботи молодого вченого. Вважаємо, що до безумовних переваг зазначеного навчального блоку насамперед потрібно віднести розкриття сутності етапів здійснення наукового пошуку.

Слухач повинен опанувати знання про базові категорії психолого-педагогічного дослідження (тема, об'єкт, предмет, мета, завдання наукового пошуку), усвідомити бачення етапів наукової роботи, пізнати архітектуру її побудови тощо.

Обов'язковою умовою підготовки фахівця є опанування вмінь аналізувати на рівні констатувального етапу наукового пошуку літературні джерела та стан практики з питань дослідження.

У процесі вивчення літературних джерел слід виокремити такі питання:

- головна ідея автора, його позиція в питаннях, які становлять науковий інтерес;
- здобутки автора при вирішенні питань дослідження;
- предмет полеміки автора з іншими дослідниками;
- ідеї, висновки, рекомендації, що підлягають сумніву, і чому;
- основні питання, проблеми, що не знайшли відображення в його роботі;
- завдання, які постають з урахуванням вищезазначеного, щодо подальшого вивчення даної проблеми.

Аналізуючи практику, необхідно виявити:

- успіхи, яких досягли фахівці-практики при вирішенні певного питання;
- складності, що виникали в процесі її впровадження;
- типові недоліки в роботі практиків;
- основні причини виникнення ускладнень і недоліків;
- успіхи в роботі практиків, що досягнуті завдяки раціональним витратам часу чи пов'язані з перевантаженням їх роботою в якомусь одному напрямі за рахунок інших напрямів діяльності.

Вивчення вказаних питань має завершувати психолого-педагогічну освіту слухачів, навчити їх самостійно досліджувати психолого-педагогічні явища і процеси, формувати культуру їхнього наукового мислення, розкривати реальні зв'язки та відносини між засвоєнням знань і розумовим розвитком людини, діагностувати та прогнозувати розвиток морального обличчя особистості, її пізнавальних та професійних інтересів, нахилів та здібностей тощо [8; 12].

Подальший науковий пошук має цілком чіткі методологічні й методичні орієнтири, що полягають у подальшій розробці соціальних психолого-педагогічних засад підготовки фахівців в галузі державного управління.

Висновок. Аналіз досвіду підготовки кадрів у сфері державного управління, соціальні виклики суспільства, що стрімко змінюється на всіх його рівнях, зумовлює необхідність переосмислення змісту психолого-педагогічного компонента навчального процесу спеціалізованих закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. *Гаєвська Л. А.* Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) : монографія / Л. А. Гаєвська. – Умань : П. П. Жовтий, 2008. – 332 с.
3. *Дмитренко Г. А.* Управління людськими ресурсами : навч. посіб. / Г. А. Дмитренко, Н. Г. Протасова. – К. ; Херсон : Олді-плюс, 2006. – 256 с.
4. *Луговий В. І.* Управління освітою : навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. “Держ. управління” / В. І. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
5. *Луговий В. І.* Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / В. І. Луговий ; за заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – 196 с.
6. *Луговий В. І.* Десять років становлення (досвід досліджень, розробок і впроваджень у сфері державного управління) / В. І. Луговий. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 356 с.
7. Методика викладання психології у вищій школі : навч. посіб. / Ю. Ю. Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенко, М. О. Супрун та ін. – К. : Атіка, 2012. – 272 с.
8. Основи теорії виховання : навч. посіб. / В. М. Синьов, О. І. Пометун, В. І. Кривуша, М. О. Супрун ; за ред. В. М. Синьова. – К. : КІВС, 2000. – 140 с.
9. Посібник з підвищення кваліфікації в сфері дидактики вищої школи. – К. : Фенікс, 2012. – 218 с.
10. *Протасова Н. Г.* Теоретичні основи навчання державних службовців у системі підготовки та підвищення кваліфікації : навч.-метод. посіб. / Н. Г. Протасова. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 160 с.
11. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади : монографія / авт. кол. : Н. Г. Ничкало, О. В. Василенко, В. О Радкевич та ін. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 264 с.
12. *Супрун М. О.* Основи професійного самовиховання майбутнього співробітника МВС України : навч. посіб. / М. О. Супрун. – К. : КІВС, 1998. – 100 с.
13. Сучасні технології освіти дорослих : посібник / авт. кол. : О. В. Аніщенко, Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Сігасва та ін. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 182 с.